

LA RENAXENSA,

PERIODICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS.

SURT LOS DIAS 1, 10 Y 20 DE CADA MES.

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ.	REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ.	RECLAMS.
Tres mesos. 9 Rals.		Los subscriptors, per ratlla. . . 1/2 Ral.
Al estranger, tres mesos. . . . 13 »		Los no subscriptors, per id. . . 1 »
Ultramar, tres mesos. 18 »	Carrer de Jerusalem, n.º 32, primer pls.	Passant de 10 ratllas, á preus convencio-
Un número sol. 1 »		nals.

SUMARI.

Estudis històrics; per *Pere Nanot-Renart*.—Sofriment (Poesia); per *Francesch Matheu y Fornells*.—Un sofista solista, per *Q. Durward*.—Lo Parlament de Casp, per *Francesch Masferrer*.—Novas.

ESTUDIS HISTÒRICS.

PAU CLARÍS.

III.

Eren les qualitats físiques de Pau Clarís axis com á orador pertanyen. S'alta estatura, son front espayós coronat per cabells ja argentats, l'expressió y vivesa de ses mirades y un cert esguart de honestetat que en tota sa fesomia's notava, comanavan lo respecte imponent l'atenció. Un cop s'hagué axecat de l'seti que ocupava, passejà per tot l'àmbit de la sala sa melancòlica mirada y tost feu principi á semblant parlar:

«Nobilíssima y aflijidíssima concurrència, ni mes ellágrimes ni vostre dolor consenten que llargament parli; mes per tal com sia important la materia de que habem de tractar, no podré expressar mes idees ab tants pochs mots com voldria; car al esperit que ma llengua mou l'he apar que vos roba'l temps que en esplicarse tardia. Hebeu ohit atents lo parlament d'aquest sabi prelat meu; jo com á particular ciutadà vos suplich vulgau escoltar mes rahons y com á cap d'aquesta junta vos demano que compareu ses paraules ab les meves; puig estes vos convenyeran, no per ma autoritat, sino per la de la rahó.

«...Catalunya está esclava de insolents; nostres pobles servexen de anfiteatre als divertiments de aquells; nostres hisendes son despulles de llur ambició com nostres edificis materia de llur ira; los camins, avans segurs per la enerjía de nostra justícia, son avuy presa de malfactors qui troban llurs hostals en los castells de nostres nobles, quals entexi-

«nats d'or y preuhades pintures creman y malmetan. ¿Com han de respectar los palaus ells qui no rebujan lo ser incendiariis dels temples del Senyor? ¿Y devant de totes aquestes llástimes hi ha qui'ns aconsella la calma, les negociacions, la mansuetut?... Ja'ls medis suaus se han posats en prova; ja fa molt temps que supliquem y plorem y escribim; mes nostres prechs no han sigut escoltívols, ni hem trobats consol per nostres llágrimes, ni resposta per nostres lletres.

Pensian nostres lectors l'efecte que aytals mots produhiren sens dupte en los concurrents y ab quin inspirat accent degué pronunciar l'orador catalá les següents paraules endreçades á esmicolar lo principal argument dels partidaris de la pau; lo argument que's fundava en ser gran lo poder del Rey Católich y molta la mesquinesa de Catalunya:

«¿Digaume sino es cert que á tota Espanya afexuga l'imperi castellá? ¿Cal donchs duptar de que ab desplaer lo sorpotan les demes provincies? Una ó altre ha de ser la primera en queixarse y en trencar los llaços de l'esclavitut. ¡Oh! no menyspreheu la gloria de ser los primers en ferho. Vizcaya y Portugal ja ab senyas nos han avisats; si ara y adés callan no es porque estiguen satisfets sino porque son portugueses. Llur redenció á càrrech ve de nostre atreviment. Aragó, Navarra, Valencia no enrahonan, mes suspiran y en secret ploran llur ruina. ¿Y qui pot desconexer que semblan humils porque aprop estan de la desesperació? Castella orgullosa y miserable no pot obtenir ni'l mes petit triomf sino á costes d'amargues opressions; preguntau á sos fills si conexan nostres llibertats. Y si estes consideracions vos prometan l'amistat y les enhoresbones dels regnes d'Espanya, no crech que difícil nos sia obtenir les dels estrangers. ¿Dupteu del aussili de França, essent ell induptable?»

Despres d'eix párraf, al qual fou oportu avuy per avuy mateix; les circumstancies polítiques qu'ara rodejan á l'Espanya, Clarís recorregué les págines de nostra historia, mostrant l'heroisme dels catalans quan lluytaren ab gloria contra alarbs y francesos, contra turchs y grechs, contra genovesos y caste-

llans y enparamentaren ab los penons d' exos illustres pobles lo carro triomfal de Catalunya; y despres d' animar d' esta manera als nets ab lo recort de lo que fet havian los avis; demostrar, ab irresistible llògica que á Catalunya no l' hi restava altre partit honros que l' d' amanirse pera la guerra á tota ultrança, finí ses rahons aconsellant ab paraules rublertes d' ironia, lo mateix que ab son discurs combatut havia.

«Tornau enhorabona, digué, als peus de vostre príncep; regaulos ab llàgrimes y ab vostra humilitat feu que cresqui l' insolencia dels qui 'ns perseguexan y que sia jo l' primer acusat devant llurs tribunals... ¡More, more jo infamament y respire y visque l' aflijida Catalunya!»

La historia res nos diu ni 'ns dona cap camí pera entendre ó endevinar l' efecte *inmediat* de l' parlament de 'n Clarís; empero, si la conexensa de les costums y del esperit d' una época nos pot explicar y nos explica molts fets esdevinguts en la matexa, no cal duptar que en lo present cas, cadascu dels tres estaments degué manifestar segons sa propia manera d' esser, l' entusiasme que en tots los cors havian fet naxer les paraules del diputat eclesiástich. Y mentres los pochs partidaris de la pau rodejavan silenciosos al bisbe de Urgell, los cavallers desenvainaren llurs espasas com pera mostrar que estavan disposats á la defensa de la patria, 'ls bisbes y abats parlavan entre ells acaloradament en favor de la guerra sostenint llurs rahons ab textos de les Sagrades Escripures, y 'ls ciutadans cridavan fells d' alegria: «prenam, prenam les armes per la conservació de nostres honres y vides y pe l' manteniment de nostres llibertats.»

IV.

En un dels barris mes solitaris de nostra Barcelona, casi be al estrem de la ciutat antiga, axeca l' església de san Joan ses ennegrídes parets y sa humil fatxada á la qual serveix de principal ornament una gran Creu de Malta que mostra esser aquell lo temple dels cavallers San Joanistes.

Lo dia 1.er de Març del any 1641 s' obriren de bon matí les portes de la dita església y la gent que desde l' trench de l' auba s' esperava en lo carrer omplená de gom á gom la solitaria nau, quals parets desapareixian sota la bayeta negra qu' en senya de dol las cubria.

Ben tost la gran munió de poble qui feya la via del temple de san Joan, pogué convencerse de que dins d' est ja ningúmes hi cabia; ab prou desplaer donchs se hagué de contentar ab arreglerars paralelament en abdos costats del carrer mentres los balcons y portes qu' en ell treyan s' omplenaven de curiosos.

No havia lo rellotje de la Seu tocat encara les onze hores, quan pe l' cantó de la plaça de Junqueres aparegué lo portant-creu de la parroquia de san Just, capitost de los de les altres parroquies, obrint la tristíssima professó que en tal manera havia despertada la curiositat, ó, per millor dir, l' interés dels barcelonins.

Darrera les creus venian tots los cleros y religiosos dels monestirs de la ciutat, y despres d' ells portat per

homes del poble, un túmul gran cubert de bayeta negra, lo qual tenia pintades en sos costats les armes de Catalunya. Demunt del túmul jeya, á vista de tots, lo cos fret d' un sacerdot revestit de sa casulla y ab un cabrer en les mans. ¡Era aquest cos la mortal despulla del diputat Clarís, qui quatre dies avans, lo 27 de Febrer, havia obert los ulls á la llum eternal! Al entorn del túmul quarante frares cuberts ab sengles caputxes, portant cadascu en les mans una llarga atxa de cera; feyan ohurer lo murmuri de llurs pregaries; seguian demantinent los endolats macers de la Diputació precedint al Dr. Francesch Clarís, germá del difunt y als dos diputats Tamarit y Quintana, també endolats de vestit y de cor; darrera d' ells los parents de 'n Clarís ensemps ab altres cavallers y ab ciutadans honrats de Barcelona, y tancant la processó los pobres á qui l' mort havia socorregut tantes y tantes voltes, y la gent de totes classes y condicions qui d' ell havian rebuda l' almoyna de un concell, lo conhort d' una esperança.

La mortal despulla de Pau Clarís fou entrada en lo temple de san Joan ahont se celebrá un solemne ofici á cant d' orga, lo qual ohiren, allí presents, los diputats. A mitjan ofici lo reverent Fr. Gaspar Sala y Rerart, del ordre dels Agustins, montá á la trona pera dirhi un sermó en alabança del bon patrici á qui la terra catalana plorava aquell jörn.

Aplicant á Clarís lo lema de *Sibi nullus, omnibus omnis fuit* res pera ell, tot pera tots, recordá los grans serveys que á Catalunya havia fets, y enaltí sa caritat, son patriotisme, sa diligencia, y, per dirho en un mot, totes les virtuts públiques y privades que 'n Clarís resplandian.

«Entre altres accions d' ell piadoses, digué lo bon «Fr. Gaspar ab aquell entortolligat estil que á l' oratoria sagrada catalana dels sigles XVII y XVIII caracterisa, vos diré que á dit senyor l' hi fou en certa «ocasió vingut á noticia que habentse dexat dir una «persona molt grave qu' encare lo veuria sentenciat, «y venintha á saber lo dit senyor diputat, no 'n feu «ningun cas sino que dexá la venjança en mans de «Deu nostre Senyor; y al cap de poch temps quan los «amotinadors anaven creman cases y degollant traydors, entenent el dit senyor diputat qu' anaven un «dia á voler degollar esta tal persona que l' hi havia «dit aquexa peça y que l' hi volien cremar la casa, «aná l' dit senyor diputat en persona y se posá de «vant dita casa, dihent ab gran afecció á dits amotinadors: germans feume pler no danyeu aquesta casa «que corre per mon compte; posposantse á tots danys «y perills que l' hi podien succeir. Y los amotinadors per ferne pler al dit senyor diputat, perque 'ls «ho pregave, per lo be que tot hom l' hi volia, per lo «tant que feya per la patria l' hi tingueren respecte «y cortesia que no ho feren, sino que se 'n anaren. «¡Obra cristiana y de gran pietat, servir lo mandament de Deu d' amar als enemichs; que realment «sols aquexa tant santa obra, ademes de moltes obres «axi d' almoynes com altrement á pobres y religiosos «feya, se ha de creurer piament gosa de la gloria celestial á tots vos desitjo. Amen.»

Ab llàgrimes en los ulls ohí la concurrencia les pa-

raules del predicador, y quan, acabat l' ofici, entre una y dugues hores passat mitx jorn, fou lo dit cos enterrat en la capella de San-Cristo de l' esglesia de san Joan ahont s' obria lo vas de la familia Claris, los pobres, los humils, la gent del poble vessaren lo bál-sam de llurs trists sospirs y l' incens de llurs devotes oracions demunt la freda llosa del bon patrici, gloria y honor de Catalunya.

Anima ejus requiescat in pace, exclama piamental finir sa relació lo desconegut cronista á qui devem gran nombre dels detalls qu' apuntats restan (1).

V.

¿Y be, 'm dirán los lectores de la *Renaxensa*, per quin motiu has recordat estes oblidades escenes del sigle XVII?

La resposta a aytal pregunta, per lo número següent la servo.

PERE NANOT RENART.

(Seguirá.)

SOFRIMENT.

I.

Vetx ma mare febroseca
y 'm sent el cor oprimit
còm si un corb d' ala negrenca
s' arrapás sobre món pit.

Sa vista, còm entelada,
mira entorn sens veure res
y respira afadigada
còm si l' aclapás un pès.

Una llantia tota sola
crema devant d' un Sant-Christ
y 'l flam tot poruch tremola
ab un flamejar molt trist.

La mare sens veu nos nombra,
tothom ofega 'l séu plor,
y sobre la paret l' ombra
dels méus parents me fa por.

En mitx l' onejar qu' avansa,
lo llum del nauxer s' hi vèu.
Es la llum de la esperansa
qu' en lo cor m' encengué Deu.

II.

Les parpelles aclucades,
còm suau oretx lo respir,
ab les galtes blanquejades
igual qu' una flor de llir;
en son llit s' adorm tranquila
còm flor tombada en la neu,
en tant que la mort apila
plors y penes entorn méu.

Al capsal del llit món pare
s' hi está groguench, esbarat,
l' esguart plorós en la cara
de la malalta fiesat;

ma germaneta, plorosa,
al entorn del llit vé y va;
y jo, la ma tremolosa
estrenyent de món germá.

En mitx l' onejar qu' avansa,
lo llum del nauxer s' hi vèu.

Es la llum de la esperansa
qu' en lo cor m' encengué Deu.

III.

Sa cara de blanca gebra
poch á poch se vá rosant
y altre cop li obra la febre
sos ulls y mira al voltant.

Senyala hores la campana,
la malalta alsarse vòl...
Pòrta un altre llens, germana,
qu' apar mortalla est llensol!

Se redressa: ab pena amarga
nos cerca á tots y no 'ns vèu
y sos brassos fiachs allarga
per estrenye 'ns al pit séu.

Y sa ombra, qu' al fons s' abulta,
sembla l' ombra de la mort
qu' ab l' eyna al coll, mitx oculta,
se 'n vinga á robá un tresor.

En mitx l' onejar qu' avansa,
lo llum del nauxer s' hi vèu.

Es la llum de la esperansa
qu' en lo cor m' encengué Deu.

IV.

Abatuda la malalta,
tomba 'l cap sobre 'l coxi
y la rosor de sa galta
torna blanca còm lo lli.

Ses mans per etzar creuhades,
són cos qu' apenes se mou...
tot me sembla devegades
que la mort hi ha posat jou!

La cambra sembla que 'm tanca
còm dins d' una tomba gran...
Una papallona blanca
prop la llantia está volant.

Tothom la mira; ella 's para
de la malalta en lo front;
nos mirem tots, y ma mare
guayta 'l sol en l' horisont.

En l' onejar que s' amansa,
lo llum del nauxer s' hi vèu.

Es la llum de la esperansa
que no l' ha apagada Deu!

FRANCESCH MATHEU Y FORNELLS.

8 de Setembre del 1872.

UN SOFISTA SOLFISTA, PER Q. DURWARD.

En bon català la frase «*fer armonia*» significa «*causar estranyesa, dissonar á la rahó.*» Y la rahó n' es clara. Nostrallengua catalana representa lo geni d' una rassa ó nació, qual distintiu es lo seny. Cap altre idioma, ni lo socràtich en boca del diví Plató, té tantas, ni tan bellas, ni tan apropiadas expressions per enmotllar dit concepte. Un *cansoner*, un *orga de rahons*, sempre, sempre será pera nosaltres un *cap ple de vent*.

Lo Sr. de Lamark, á qui no coneix sino per servir-lo, ha titulat son darrer article «*Armonias filosóficas* (1).» ¡Bravísim! Son lo comensament de las *fu-gas* que *sforzando* de més en més, afegir intenta son autor als *preludis* (2), que ja vas desempiular ó tractar com se mereixían (3).

(1) LA RENAXENSA, Any III, núm. 6.

(2) Any II, n. 24.

(3) Any III, n. 3.

(1) Arxiu Municipal: Dietaris. — Melo: Historia de la guerra, movimientos y separacion de Cataluña.

Una polèmica digna, pausada y sèria, puig sèriament y detingudament hanse de tractar las altas cuestiones filosóficas, no m' desagradaria; pero sempre ab la reserva de no atacar ni falsejar, com ha fet lo senyor Lamark, las creencias católicas, que son las de la inmensa majoria dels lectors de LA RENAXENSA. L' armoniós Sr. Lamark balla sobre la superficie de las questions; y d' aquest peu no n's cal seguirlo. Aixís comprench lo silenci significatiu, y fins á cert punt despreciatiu, ab que ha sigut acullit son darrer article.

En ell (1) assenta lo Sr. Lamark: «*Neguem com nega l' catolicisme en son principi, com nega tothom que tinga un dit de front, la llibertat á Deu.*» ; Quina innocentada! Balmes tenia al menos un dit més de front que l' senyor Lamark; y no obstant afirma la llibertat de Deu (2) y 'n dona la rahó filosófica precisament en virtut del principi que admeten totas las escolas católicas. La llibertat de Deu es un dogma católich (3). Troba s' consignat en totas las obras de Teologia aixís escolástica com expositiva y fins en los catecismes, que faria millor de consultar lo Sr. Lamark ans de ficarse en aquestas fondas questions. Per haberhi llibertat, no es necessari que sia entre l' be moral y l' mal moral. Pot versar entre dos bens no necessaris á la perfecció del Ser *infinít en perfecció*, que no necessita del mon pera serho. Pero aixó ho sap qualsevol que hagi estudiat, ó meditat ab un poch d' espay los primers elements de la Moral filosófica y teològica, ó que no s' hagi infatuat ab lo Panteisme ó *Panteisme* de Krause.

Del mateix calibre son las assercions del Sr. Lamark sobre l' eternitat del esperit humá y l' eternitat dels àngels y la eternitat dels esperits rebelats (4). L' Home, ni L' Humanitat es l' esperit humá; y encara que ho fos ni la vera filosofia, ni, molt menys, la Doctrina católica, patrocinaria l' eternitat dels esperits creats, dels quals l' ésser finit y successiu clarament mostra que no son lo finit ni l' etern.

Crech inútil passar mes temps en ocuparme de las altrás sofisterias del Sr. Lamark, en lo terreno de la Ontologia com es la célebre frase del gran deixeble de Descartes que dos proposicions contradictorias son *veritables en lo que afirman* (5), tan funestas en llur aplicació social com los principis de Proudhon, dels Sansimonians y de Michelet, tan fatalistas com los sistemas oposats de Vico y de Herder y finalment tan vuydas de seny y de claredat, com la *tésis* y la *antitésis* y la *síntesis* ó *humanitat armonia* (ja hem atrapat lo terme) de Krause. Deu vulla que semblants armonias no s' tornin á fer.

Q. DURWARD.

Necessitant de tot l' espay que podem disposar per los treballs que obran en nostre poder y no veyent en aquesta discussió aquell respecte á oposadas doctrinas

(1) Pág. 73, col. 1, not. 2.

(2) *Curso de filosofía elemental*, Teódicea, núm. 73.

(3) Concili Ecuménich del Vaticá, decret. dogmat. de Fide catholica, can. 1. 5.

(4) Pág. 73, col. 2, not. 1.

(5) Pág. 74, col. 1.

que tant desitjariam, tanquem ab l' article del senyor Durward estas questions tan interessants quan las presideix la calma, com nocivas sempre que aquella no domina en los que las sostenen.

LO PARLAMENT DE CASP.

Al morir lo rey en Martí l' Humá, darrer brot del arbre d' aquella genealogia illustre que, tenint l' arrel en Jofre lo Pelós, cresqué sempre ab mes ufana, no empeltantse may en son tronch tany que no degué a la soca sa saba primera, se trobava 'l regne d' Aragó en un estat que feya témer que 'l brugit de les armes y 'l dret de la força donarian hereu al defunt. En Martí havia mort sense fills ni successió de cap mena que pogués llegítimament representarlos, puig l' únich fill que tingué en Martí de Sicilia que premort l' havia era bort, y ni era lley, ni lo haguera suferit lo reyalme, que 'l llegítimat pe 'n Benet XIII ocupás un lloch que tant cobdiciavan altres parents ledesmes del darrer rey d' Aragó. En Martí havia dit sempre als qui tantes voltes li demanaren no volgués dexar orfe l regne, que la seva voluntat era que 'l succehís aquell á qui mes justament pertocás la corona, com si dubtás quin era lo successor llegítim, ó endevinás ja en vida los bandos y discordies que poch après sa mort meteren dos dels pretensors que, ja per amor de la justicia, ja pe 'l desitj de governar, semblava que 'ls dolgués que 'l soli estigués vuyt, y que no's fassen de la imparcialitat que assegurava 'l parlament catalá servaria ensemper ab los representants dels altres dos regnes, quan seria hora de donar sentència en lo juy solemnial que s' anava á celebrar. Sens lo seny y prudencia de nostre antich parlament, mentres rebrotavan á Aragó antigues lluytes de nobles, quan á Valencia no's sabian avenir los representants del regne ajuntats en dos parlaments, y ni en Jaume d' Urgell ni en Ferrando d' Antequera sabian esperar y tenir paciencia, y la sang de les dues parts que 'ls sostenian regava 'ls camps y les montanyes de la terra dels vells furs; si no hagués mostrat llavors que la flama del amor á la patria se revivava com mes los perills crexian, y que la confiança era pus forta quant mes irat s' axecava 'l clam dels enemichs de la pau; s' hauria trobat rey, sí, que no mancava per malhaurança qui somnia coronas, mas Catalunya per primera volta hauria vist conquerits pe 'l ferre los joyells de la garlanda que tan lliures terres regia, y tots los sotmesos al nou ceptre l' haurian jutjat per sempre mes un flagell. Demostrá, empero, lo parlament de Catalunya, que en temps malestruchs les virtuts dels pobles se provan, que obra maravelles l' amor de la terra, y que 'ls rischs res eran per uns patricis que may pensavan — perque en l' historia de ses gestes ab lletres d' or ho tenian escrit — si en les ones hi regnava la maror, sino en l' illa cobejada ó en la llunyana platja per arribar á qual port havian armat lo vaxell. D' altra manera, ni 'ls tres parlaments s' haurian entés may, ni 'l de Casp hauria pogut esser, ni 'ls pretensors haurian esperat sa deter-

minació sobirana, fent triomfar per les armes ses intencions. Sempre més testificarà l'història l'honorat procehiment seguit per Catalunya en tot l'esdevingut d'après la mort del rey en Martí fins à l'elecció d'en Ferrando d'Antequera, resolent punts difícils, fent cessar bregues, vetillant y deturant sempre los efectes de consells cobdiciosos, menant à bon terme les combinacions mes difícils en mitj de perills alts y en gran nombre, acostant y confonent en unitat d'idees les bones voluntats de tots los esperits que treballavan per la causa de la justícia, surant sempre son seny rahonable en aquell mar de destorbs y dubtes, hont tantes voltes, despuntant l'injustícia y la guerra, volgueren fer sentir son imperi per macular y destruir l'obra de tan prèpotent y lluhida civilització.

Tothom sab quina fou la fi del plet nacional que dins los murs de Casp se tractava; que fra Vicens Ferrer proclamà solemnement per destinat à cenyir sos polsos ab la corona dels Peres y Jaumes à en Ferrando de Castella, que acabava de fer immortal l'infantesa d'en Joan II de Trastamara ab la presa de la plassa d'Antequera, y que ab la gloria dels llors andalussos vingué à nostres terres à jurar les llibertats d'un poble que les estimava mes que 'l llor. La decisió dels compromissaris fou respectada pe'ls tres parlaments, vers representants de la nació; y no podia menys de succehir en aytal manera, essent aquells los qui tant solament, en virtut dels poders que per mans de sos parlaments los havia tramés lo regne, podian finir la qüestió. Mas lo sermó que fra Vicens predicà, fent à saber lo terme d'aquell secret juy, no plagué à tots los qui l'ohiren ó n' sentiren parlar, y degué fer altra prédica, perque entre la remor mes ó menys sorda que començava à escamparse en ofensa dels nou jutges de Casp, creya distinguir que ben clar sonava 'l nom d'en Jaume d'Urgell, que pera molts catalans era dels candidats lo plus preferible. Qui sab si ab les simpaties pe' l desdixat Jaume per rahó de sos suposats drets s'hi barrejava també y afegia la memoria d'haver vist à en Ferrando ab host castellana dintre del regne d'Aragó, y ab soldats de son nebot lo rey de Castella invadir los honors d'en Anton de Luna pera venjar la mort del archebisbe! Qui sab si l'esser castellà l'elegit à Casp feya suspirar y avivar à Catalunya uns temps no gayre agradosos pe'ls qui tan alt posavan lo nom de s' independència y tan gelosos eran de llurs llibertats! Si açó era, no 'ls enganyà aquesta pensa filla del cor; y al plorar lo mal fat del pres de Balaguer, no devian plorar solament de compassió.

Mas hi havia causa racional, que pogués fer respectar devant de la llei y sospesar per la balança de la crítica la recança ab que molts veyan à en Ferrando d'Antequera pujar los esgraons del soli, y fins estirar sa dreta sobre 'l llibre dels sants Evangelis pera fer l'antich sagrament, y que pogués excusar la fe, constància y bravesa ab que alguns mantingueren ab les armes lo consell malaguanyat de la mare del d'Urgell, que l'història recorda ab aquells mots tan forts de: *Fill: ó rey, ó res?* Cinch eran los que, al clucar los ulls en Martí l'Humà sentiren re-

viscolarse l'esperança del heretatge de qui tant desconhortada dexava la terra que recordava ses virtuts: en Lluís, duch de Calabria; en Fraderich, compte de Luna; en Ferrando d'Antequera; en Jaume, compte d'Urgell; y n' Anfós, duch de Gandía. Era 'l primer fill de na Violant, filla del Aymador de la gentilesa, en Joan I d'Aragó, germà d'en Martí y que l'havia precehit en lo govern. En Fraderich era net natural del rey Martí. L'infant de Castella era nebot del darrer, com fill de la reyna castellana n' Eleonor, germana d'en Martí y muller d'en Joan I de Castella. Lo compte d'Urgell, mitjansant son pare en Pere y son avi en Jaume, era besnet d'n Anfós lo Benigne, essent son avi y en Pere del punyalel germans. N' Anfós de Gandía era fill d'en Pere, compte de Ribagorsa, germà d' Anfós lo Benigne: era, donchs, lo de Gandía per par de pare net d'en Jaume II, lo Just. Lo pus prohisme d'en Martí era son net en Fraderich. Romanian en lo següent orde 'ls restants: en Ferrando en terç grau com à nebot que li era; en Lluís de Calabria en quart; y en Jaume d'Urgell y 'l duch de Gandía ab dos en quint, emparentantse en Martí ab lo primé pe' l llinatge del seu avi n' Anfós lo Benigne, y ab lo segon pujant fins al pare d'aquest darrer en Jaume 'l Just.

S. Vicens Ferrer, que fou lo qui primer declarà sa opinió, favorable, com la del major nombre dels jutges, à en Ferrando de Castella, alegava lo motiu d'esser eix lo pus prop parent d'en Martí; y, com hem dit, exceptat son net, à qual elecció s'oposava sa ilegitimitat nadiva, era una veritat que ningú podia recusar. Perqué, donchs, dos dels compromissaris, que segurament axó li atorgarian, no atorgaren també 'ls drets de successió al afavorit pe' l frare? Perqué tants se feren de la part d'en Pere Çagarriga, archebisbe de Tarragona y d'en Guillem de Vallseca — que axís se nomenavan los qui contradiren à fra Vicens — y axó que hi havia entre ells persones sabudes y enteses? No manca qui pera explicarho vol suposar que tota la rahó la tenian los qui no discorregueren com fra Vicens y sos cinch companys que ab ell votaren, y que si no 'ls valgué era perque aquests no atengueren à fonaments de jurista pera la definició del cas, sino à principis d'utilitat política y pot ésser à mesquines idees d'interés privat. Mas dexant ara à part lo que 's vulla créurer, en quant à motius polítichs ó interesats; es necessari estudiar que hi pogué passar pe' l cap d'aquells homens venerables, pera fe'ls decidir, com gent de lletres, pe' l un ó pe' l altre dels pretensors; puig fora injuria 'ls massa no voler admétrer que haguessen treballat per aclarir una qüestió, que justament era la sola que se 'ls havia encomanat, perque no tenian facultats per elegir à qualsevol, ó al qui tingués certes qualitats, sino al que segons llei y justícia fos l'hereu del darrer rey.

Anant al assumpto: un era 'l dret, que podian invocar los faels amichs de la part d'en Jaume d'Urgell; y altra la rahó ab que podian excusarse S. Vicens y 'ls seus, si aquells los retreyan sos vots. Entre 'ls dignes de governar, lo mes acostat à la sang d'en Martí es cert que era l'elegit, son nebot de part de sa

germana carnal n' Eleonor; mas n' Eleonor era fembra, y aquí está, segons sembla, 'l perque se negava per alguns lo dret á son fill. Se recordavan que, quan mort en Joan I, volgué entrar per hereu en Matheu de Foix, marit de sa filla gran na Joana, ses rahons no foren ateses, y ses hosts ab la força gitades del regne, com á fermança dels drets de son oncle en Martí. Y si algú los hagués fet observar que axó sols provava que llavors sostenian los catalans y aragonesos la voluntat darrera d' en Joan I, sagrada, per constar en son testament; segurament haurian respost que en temps de Pere IV s' havian oposat los aragonesos y valencians á que 'l rey fes un acte, de que havia de nàxer per sa voluntat un dret á sa filla, absolutament igual al que volia per sa esposa lo gendre d' en Joan I. Parlan de quan lo Cerimoniós havia feta procuradora general del regne y per conseqüent assenyalat per hereva á sa filla na Constança. Cas aytal fou tan mal rebut de sos sotsmesos, com succehia sempre que en aquell temps lo rey intentava reformar qualsevol de les practiques pe'l us consagrades ó que les lleys havian fixat. Aragó y Valencia se li revoltaren: en lo primer regne vegé novellament alcat lo penó del *Unió*, que, mimvant les regalies, s' havia acavat avans ja ab n' Anfós III; á Valencia hagueren lloch les escenes dramátiques, y un bon xich cómiques pe'l rey, hont no sabriam dir que mes clarament lluhi, si la desconfiança del poble, ó l' humiliació de la magestat real. Y tota l' astucia y política del conseller del mes polítich dels antichs reys de Aragó hagué de mostrar que, dissimulant y renunciant ab segones intencions lo que mes clar s' enten y als drets que mes s' estiman, s' arriba entre afans y perills al terme que mes lluny pensavan restar los que may petjat han les vies tortes de la política de dos sentits. Tot axó fou mester per comunir la tempesta que udolava en torn del ceptre, moguda per l' ira d' un poble que creya menyspreats los drets á l' herencia, primerament del germá del Cerimoniós, en Jaume d' Urgell, y després de la mort d' en Jaume, del germanastre d' en Pere, en Ferrando. Es que en l' antich regne de la Corona d' Aragó se tenia com á cosa fora de dubte que les fembres no podian heretar la governació, creyan los qui lluytaren ab en Pere que aquí, al contrari de Castella, regia la lley sálica en quant á la successió dels reys. Los sabis, que ab rahons sostingueren la justicia dels axecats en armes, oferian per argument d' en Jaume 'l Conqueridor, que exclohia les fembres de tot dret á l' herencia, mentres entre 'ls parents laterals hi hagués mascles, retgla per la qual no hi havia memoria d' homens haguessen dextat may de regirse los qui desde 'l primé Jofre fins á l' elect pe'l parlament, de que parlam, anaren omplint los vuyts que en la cadira real feya la mort. Veritat es que en Ramon Berenguer IV devia l' engrandiment de son reyalme al anell de prometatge donat á una nina de dos anys, heretada en vida per son pare 'l monge Ramir. Mas aquesta nina feta ja dona, y creyent próxim lo moment d' infantar, sens deturarla 'l temor de que fos noya lo fruyt de son ventre, ordená aquell testament célebre, en que, tan solament sortint infant del part,

feya 'l propietari y al seu marit mer usufructuari del regne, y declarava que cumplia ab sa voluntat do tant convenientment ses filles úniques y podent llavors fer hereu á son franch arbitre. Com si volgués significar na Petronilla d' Aragó, que, jatsia que fets extraordinaris havian obligat á son pare á gitar de ses espatlles lo pes del govern, pera que l' espós de sa filla suplís ab major experiencia de les coses del mon lo que del art de governar no havia après ell en lo monestir; ella casada ja, y havent á cor los perills que per sa vida s' acostavan, no volia fossen sa persona y 'ls drets que pensava possehir á una corona jamay ocasió pera que 's trencás ó restás sens efecte la antiga tradició.

Per lo que acaba de dirse, apar que la germana d' en Martí, n' Eleonor, no podia haver drets á la herencia, ni axís trasmetre 'ls á son fill; ab mes fonament, tal volta afegirá algú, que 'l que tenian los qui jutjaren injusta la causa de les princeses, de que hem hagut esment avans, com que sembla que la sang deu lligar ab mes estrets vincles los fills ab los pares que no pas los germans. ¿Perqué, donchs, fou elegit en Ferrando d' Antequera, y de vuyt jutges que votaren no mes dos feren cas dels drets d' en Jaume d' Urgell? ¿Bastará dir que ab tot y pensar qu' en Ferrando no era 'l destinat per la lley, la rahó d' Estat y la conveniencia dels pobles que se li anavan á subjectar eran rahons prou bones pera no atendre al dret estricte? Nosaltres creyem que no mancaren y feren molta força als enteniments d' aquells jutges aquestes ó semblants reflexions; y clarament ho cantá l' archebisbe tarragoní, quan proposá son parer dient: que creya millor lo dret d' en Jaume d' Urgell, mas votava p' en Ferrando, perque mirava útil pe'l regne que hi vingués l' infant castellá. Mas, després de concedit açó, no gosariam dextar la ploma sens justificar ó provar al menys de justificar devant de la lley civil la sentència de Casp. Segons los motius remembrats, no cal dubtar que no era 'l de Castella lo rey lligítim; que, prenent per arrel n' Anfós IV d' Aragó y son pare en Jaume II, se devalla fins á en Jaume d' Urgell y n' Anfós de Gandía, trobant en la via solament mascles, y essent aquests dos en lo matex grau parents del defunt Martí — lo que confessá y regonegué també en Çagarriga — y que per conseqüent, establint l' exclusió de les fembres, á un d' ells pertanyia la corona. Devades fora voler parlar ara del de Calabria; esdeveniali lo que al castellá; çó es que sa mare, filla d' en Joan I y germana justament de na Joana de Foix, era la que únicament podia obrirli la porta al palau reyal. Anem á cercar, donchs, si hi havian altres rahons de justicia que haguessen pogut móurer la conciencia dels homens de Casp per envestir un castellá.

Lo dret catalá que, tenint per fonament y principi 'ls Usatges, augmentá 'l volum de ses lleys ab les que exiren de las Corts y altres fonts menys importants, tingué sempre un defecte, lo vuyt de tots los llibres de lleys formats per bulles, y que crexent axís ab lo temps, es imposible que sian fills d' un sistema regular ó lógich; llibres que pecan intrínsecament per rahó del método que no pot menys de mancarlos, y,

lo pitjor es, no comprenent may totes les particularitats que en la pràctica s'ocorren. Jaume I ho conegué, y en 1251 estatuí en Barcelona que les lleys romanes ó gòtiques, ni tampoch les decretals, fossen may admeses, sino que en tota causa se procehís segons les usatges de Barcelona y les aprobades costums d'aquell lloch hont la causa se tingués *é en defalliment de aquells sie proceit segons seny natural*; que es lo matex que digués segons equitat. La matexa retgla per resóldrer los punts en que la ley callava assenyala en los furs d'Huesca y Valencia, códichs que doná als dos regnes que ensemps ab Catalunya tenia bax son ceptre, posant en lo prólech dels furs d'Aragó mots que semblavan significar ésser sa voluntat en axó mólt ferma. Lo seny natural y l'equitat estavan destinats sots excusa de tapar vuyts y esmenar la poca extensió de les lleys antigues á ficar al costat d'elles lo que en Jaume havia vedat hi entrás. Lo dret romá, que en lo regnat del gendre d'en Jaume primer tingué prou valiment per inspirar y dictar pe'ls castellans lo códich de les set Partides, trobá per gracia d'aquests preceptes d'en Jaume franca una porta en la Corona d'Aragó, per hont podia, sens por de que ningú tractás d'usurpació son imperi, assentarse en les corts de justicia en mitjs dels jutges y prohoms. Des que 'ls dexebls de les universitats advocaren en los plets y com jutges donaren sentencies, ó com assessors les aconsellaren, aplicaren en l'exercici del seu ofici los principis que havian après en llurs estudis; quals principis no podian ésser altres que 'ls que en los llibres de dret romá trobavan escrits: y en car que aytals doctrines hagueren de pugnar, ésser contradites y moltes voltes vençudes per les lleys nades, que inclohian les constitucions y furs, en los cassos per l'equitat regits era segur son triomf. Lo dret romá obtingué molt bona rebuda y acceptació en la universitat de Lleyda, que 's creá al temps de reviuir y pèndrer quiscun jorn mes peu en lo mon literari les idees d'aquesta legislació, que, per la fixesa dels seus principis, l'ordenament de son procehiment intern y l'extensió de ses prescripcions, que no oblidavan cap de les questions pus comunes sobre la familia y la propietat, tan vivament contrastava ab la compilació dels usos y costums municipals feta, com que diguessem, á retalls, y ab los furs, llegats per la fosca antigó, otorgats y dictats per amor de satisfer necessitats de la vida senzilla y aspra de pobles conqueridors, y desitjs confossos que après sortiren d'idees tampoch clares; signe tot y ensemps fruyt y efecte de l'etat de l'infantesa d'una nació. L'equitat refermava y feya ressortir les máximes del dret natural que l' dit de Deu te escrites en la conciencia de tot hom racional; mas l'universalitat y fins á vegades vaguetat que compren sa naturalesa estava exposada á rébrer interpretacions diverses, si no contraries. Trobantse per traduhirla en fets y trauren conseqüencies los ministres de la ley, cessava ja tota la seva indeterminació y generalitat, pus lo seny d'aquests havia discorregut y encertat les retgles que han de seguir les coses y persones en qualsevol cas de haverse de acordar interessos, tota volta que sa ciencia ho preveya tot en

orde á justicia. Afirmar lo contrari seria voler negar un fet que es una ley de la historia de la conciencia humana; no voler admétrer que l'home obra y 's resol pe'ls motius que sa intel·ligencia li mostra raho-nables, sempre que 's tracta de coses d'alguna ciencia ó art.

Á mes de la rahó que podriam nomenar intrínseca que feya que 'l dret, que llavors s'ensenyava en les escoles que seguian les petjades de la de Bolonia y Montpeller, — llochs en que l'estudi del dret romá conquerí alta estimació — pogués poch á poch arreglar-se hont havian intentat ofega'l; n'hi ha una altra que no reb la força de lo que podem dir naturalesa dels fets morals y necessitat d'aquella civilisació acompanyada ab les circumstancies que acabam de considerar, mas que no per có tenim per de poch valor. Es la protecció que 'ls reys donarian al estudi del novell dret. Pera compendr'ho basta fixarse en que al peu del palau reyal y en front de sa sobirana altivesa, s'axecava llavors — ab diferents fins segons les épques y costums de les terres que á la matexa corona obehian — lo soberch palau del rich-hom y del magnat, y 'ls casals de la noblesa, ab ses sales d'armes, ab sos batlles ministrants justicia; sempre en ses mans una part de la jurisdicció é imperi y tantes voltes sots sa comanda les hosts dels feuaters y vassalls. Y posat axí 'l rey en continuo perill de tenir de lluytar ab lo castellá, per mes que llurs drets relatius fossen per les lleys assenyalsats y condicions fixades als privilegis mes altívols dels richs-homs y comptes, ¿no devia véurer complagut com invadian la ciencia y les curies unes doctrines, d'hont no podia espremer res que afavorís al feudalisme 'l cavil·ladó magí del pus enginyós dels llegistas? ¿Lo desitj natural en tot poder constituít de que ses facultats no 's mimven, l'instint matex de conservació, podian fer als que clamar per les noves doctrines; tantes voltes que 'ls reys d'Aragó havian vist que, fins en lo pus sagrat de sa casa, espiavan y oviravan traydors los burgesos y 'ls barons, y hagut sort de l'idea monárquica arrelada en lo mes pregon del cor de sos pobles, pera no sentir esquerdarse y trémer son solí, al móurer's irada la noblesa? Anyadesc's que la burgesia solia ajudarla per venjar greuges reals ó esmaginables del senyor comú; y ningú s'admirará que en la cort reyal trobassen alberch los qui havian après dels llabis de sos mestres, que la rahó absoluta d'un imperant podia dictar lleys. Deu nos en guard' que ningú entengués per lo que acabam d'assentar, que atribuhissem als reys de Catalunya segons fins de voler escatimar nostres llibertats antigues, pus mes d'una volta recordant ses histories, hauriam desitjat que s'hi semblassen alguns de l' historia contemporánea detinguts y lligats per traves ó penyores de ses cartes constitucionals, y 'm fem comte de les angoxes que passaren y fins los hem plangut, quan llegiam en ses croniques l'ergull dels seus vassalls.

Tornem ara al parlament. Fou en los primers anys del setgle XV, quan ja hagué corregut temps de sobres, pera que la llavor conreada pe'ls doctors de l'universitat pogués donar fruyt, quan les idees romanes podian tenir ja suficient força per sortir de l'es-

cola y córrer ab llibertat per tot arreu, sens temensa de que ningú 'ls retragués son origen estranger, naturalisades com estavan per una llarga pràctica de treballs mentals ab lo discurs de dues centurries. Eran, donchs, bastant asahonades, pera que no s' contenessen ab servir d' aliment agradós á la rahó dels sabis; devian fer valer sa llegitimitat filosófica en la aplicació dels principis de dret y justicia é interpretació de les lleys. Es aytal la sort de tota idea que te significació social y transcendència pública, passar per la prova de 'ls exercicis de la intel·ligencia ans de governar l' esperit, fer seva la pensa dels doctes per inspirar aprés consells y dirigir accions. Los nou jutges de Casp tots pertanyian al braç dels mes propis per adequar sa sentència als progressos científichs de son temps. Tots eran ó clerques ó juristas, y tothom sab que llavors la sabiesa y 'l moviment literari servavan molt sencera germanó ab la classe dels primers, y no cal dir si 'ls segons venerarian l' autoritat dels seus mestres y professarian les doctrines que 'ls havian encomanat guardar. Avans, quan á Catalunya esdevenia l' haver d' interpretar lleys dubtoses, per manament d' una constitució d' en Jaume II ensemps ab los prelats y sabis en dret s' aconsellava 'l rey ab *quatre richs homes, quatre cavallers y quatre ciutadans*; ara quan no era una constitució ni un usatge lo que 's devia interpretar, mas determinar qual era dels pretensors á la corona dels tres regnes confederats lo qui mes justament la merexia, se designaren persones de virtut y saber, no representants de quiscun dels estaments, homens de curia y gent d' esglesia, no prohoms de les viles ni senyors del castell. Se cregué, tal volta, que la causa litigiosa no era de for comú; y comprenent los jutges la falla d' una ley expressa per dictar una sentència ordinaria, demanaren socors á les llums que en les escoles havian rebudes, á fi d' ésser dreturers y fondar sa decisió sobirana en principis racionals. Si axís fos, no hague-
ran sigut los últims en prescindir de constitucions, costums y usatges, pus, segons diu Mieres, escriptor del matex setgle, era molt comú en aquell temps citar lleys romanes, y en coses espirituals lo dret canónich foragitat de les corts com aquelles pe'l Conqueridor de Mallorca. Y no es maravella per nosaltres, que hem fet notar la via de dites lleys de les aules á la cort, dels llibres als processos, que, molt avans que Felip III en 1599 declarás les decretals y l' dret romá esser complement del municipal, lo suplissen ja veritablement.

Posat axí lo cas, ¿de quina manera devia 's resólder la contenció, sino del modo que fou la sentència? ¿Qué deya 'l dret de Justicia de l' ordre de succehir al defunt? ¿Érali destorb á n' Eleonor sa qualitat femenil, pera que 'l seu fill en Ferrando de Castella, representantla, fos rey? ¿Qui sab si son oncle 'l rey Martí l' Humá, ab totes ses preferencies per ell no volgué hereta'l per la sola rahó d' ésser una dona la qui l' havia fet son nebot, y témer que son testament fos rebujat pe'ls qui haurian hagut de executar-lo! Essent axís, la ley haguera interpretat sa voluntat secreta, coronantlo. Sia com sia, qualsevol que considere bax nostre punt de vista la qüestió creyem deurá

convenir ab nosaltres que, si be segons la costum y antiga tradició no podia en Ferrando succehir, los que li trameteren lo cepte podian devant de la ley assentar la sentència sobre motius que respectará tot home que haja reflexionat ab seny imparcial l' estat per que passava la ciencia de la humana justicia en lo començament del setgle XV. Y aytal punt de vista l' hem pres sens cap mira preconcebuda, solament per que 'ns semblava que per jutjar aquells jutges deviam ferho históricament, y estudiant les idees de llur época, á fi d' inquirir si hi havia en sa llegislació y en les fons de dret llavors admeses res capás d' explicar nos sa manera d' obrar. Y en los elements que 'ns ha donat l' historia, responnent á nostra consulta, hem establert nostre juy, que ab franquesa y sens pretensió de cap genre esposam en aquest pobre escrit.

JOSEP MASFERRER.

NOVAS.

En lo teatre del Odeon s' estrená dias passats la gata en tres actes: *Dos llansols y un vestit negre*.

Lo concert que tingué lloch en lo Tívoli, lo dia de Pascua, se vegé concorregut per un públich numerosíssim, que no 's cansá d' aplaudir las inspiradas composicions del Sr. Clavé, y las triadas pessas que tocá l' orquesta del Sr. Porcell. Entre las primeras meresqueren los honors de la repitició *Las flors de Maig*, l' himne *Invocacion á Euterpe*, *Los xiquets de Valls* y *La Marsellesa*.

Un éxit complert y merescut obtingué 'l magnífich drama d' En Pere Anton Torres *La clau de casa*, en sa primera representació verificada lo dia 4 del corrent. Ab aquesta obra de la qual ens ocuparém detingudament, ha inaugurat la companyia catalana del Teatre de Novetats la série de las funcions que donará en quest estiu, en las que posará en escena una bona munió d' obras de varios autors, á alguns dels quals los hi havia sigut fins ara imposible obrirse pas fins á las taulas d' un teatre, per las particulars miras d' algunas empresas no molt avingudas ab lo que pot fomentar lo conreu de las lletras catalanas. Ja, donchs que la de Novetats tan favorable 's mostra en pro d' aquell, ja que conta ab un aplech d' actors intel·ligents y aplaudits, ja en fi que 'n serán segurament dignes, com la primera ho ha sigut, las obras que 's posarán en escena; es necessari que 'l publich amant del nostre teatre s' afanye en protegir y cooperar á una empresa que pot enaltir en gran manera la literatura dramática de la terra.

Al notificar que s' havia presentat en lo «Teatre de Novetats» la nova comedia d' En *Enrich Franco* titulada: *Músichs y Poetas*, nos varem descuidar de continuar 'l nom d' En *Francesch Urgell*, puig que dita comedia es feta ab colaboració de tots dos. Á instancias del primé ho rectificám.

Lo secretari de la Redacció, ÀNGEL GUIMERÁ.

BARCELONA: Estampa del Hereu de 'n Pau Riera, Robador, 24 y 26. — 1873.